

MARTA MACKIEWICZ

Uniwersytet Wrocławski

## HISTORIA ZAKŁADU I KATEDRY DOKTRYN POLITYCZNYCH I PRAWNYCH WYDZIAŁU PRAWA, ADMINISTRACJI I EKONOMII UNIwersYTETU WROCŁAWSKIEGO (1960–2014)

Dzieje badań i nauczania historii doktryn politycznych i prawnych na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego sięgają 1946 roku<sup>1</sup> i są związane z działalnością organizacyjną, naukową i dydaktyczną prof. Seweryna Wysłoucha, twórcy wrocławskiej Szkoły Badań Historii Ustroju i Prawa<sup>2</sup>, który 1 lipca 1946 roku objął kierownictwo Katedry Historii Ustroju Polski i rozpoczął organizowanie i współtworzenie ośrodków naukowych we Wrocławiu po II wojnie światowej. Dzięki jego staraniom doszło do utworzenia Sekcji Dokumentacji wrocławskiego Oddziału Instytutu Śląskiego, Sekcji Historii Najnowszej Ziemi Zachodnich wrocławskiego Oddziału Instytutu Zachodniego w Poznaniu, Instytutu Śląskiego w Opolu, a także wrocławskiego Zespołu Dokumentacji Historycznej. Prof. Wysłouch stworzył także nieformalną grupę, w której skład wchodziłi studenci Wydziału Prawa, zajmującą się poszukiwaniem i zabezpieczaniem niemieckich archiwaliów dotyczących Polaków na Śląsku Górnym i Opolskim. Dzięki swoim zabiegom organizacyjnym prof. Wysłouch stworzył we Wrocławiu bazę źródłową do badań nad problematyką śląską, w szczególności zaś nad ustrojem i prawem na Śląsku<sup>3</sup>. Ze stworzonej przez prof. Wysłoucha wrocławskiej Szkoły Badań Historii i Ustroju Prawa wywodzą się m.in. Franciszek Połomski (późniejszy historyk państwa i prawa, specjalizujący się w zagadnieniach praw mniejszości narodowych i ustawodawstwa rasistowskiego III Rzeszy), Alfred Ko-

<sup>1</sup> *Złota Księga Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii*, Wrocław 2002, s. 100–101.

<sup>2</sup> J. Koredczuk, *Seweryn Wysłouch (1900–1968)*, [w:] *Pamięci Zmarłych Profesorów i Docentów Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego 1945–2010. Księga wydana z okazji jubileuszu sześćdziesięciopięciolecia Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. L. Lehmann, M. Maciejewski, Wrocław 2010, s. 328.

<sup>3</sup> T. Suleja, *Uniwersytet Wrocławski w okresie centralizmu stalinowskiego 1950–1955*, Wrocław 1995, s. 108.

nieczny (późniejszy historyk ustroju i prawa, specjalizujący się w zagadnieniach historii Górnego i Dolnego Śląska oraz dziejów Wrocławia w okresie II wojny światowej), Karol Jonca (późniejszy historyk doktryn politycznych i prawnych doby nowożytnej, historii państwa i prawa, dziejów społeczno-politycznych Śląska, specjalizujący się w badaniach nad faszyzmem i nazizmem, późniejszy długoletni kierownik Zakładu Doktryn Politycznych i Prawnych WPAiE UWr) i Franciszek Ryszka (późniejszy historyk, filozof prawa, politolog specjalizujący się w zagadnieniach historii idei politycznych, faszyzmu, narodowego socjalizmu). Franciszek Ryszka, należący do najambitniejszych uczniów prof. Wystoucha, wraz z Janem Baszkiewiczem (historykiem idei, politologiem) w 1960 roku rozpoczął tworzenie przyszłej Katedry Doktryn Polityczno-Prawnych na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego<sup>4</sup>. W tym czasie na Wydziale Prawa zaczął się wyodrębniać historyczno-prawny kierunek badań niemcoznawczych, obejmujący studia z zakresu państwa i prawa Trzeciej Rzeszy, mechanizmu funkcjonowania władz hitlerowskich, dziejów ludności żydowskiej czy kwestii *Endlösung*, reprezentowany przez F. Ryszkę, K. Joncę, A. Koniecznego i F. Połomskiego. Zagadnienia te wkrótce miały stać się głównym przedmiotem zainteresowań badawczych Katedry Doktryn Politycznych i Prawnych, czyniących tę jednostkę jednym z najważniejszych i najprężniej rozwijających się ośrodków, prowadzących tego rodzaju badania, zarówno w kraju, jak i za granicą<sup>5</sup>. Zakład Historii Doktryn Politycznych, utworzony w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa w 1960 roku, objął swoim kierownictwem doc. Jan Baszkiewicz. W tym czasie współtwórca Zakładu doc. Franciszek Ryszka, świadomie rezygnując ze stanowiska kierownika współtworzonej przez siebie jednostki, rozpoczął przygotowania do przeniesienia się do Warszawy i podjęcia pracy naukowej, najpierw w Zakładzie Historii Prawa Instytutu Nauk Prawnych, później zaś Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych. Ostatecznie F. Ryszka opuścił Zespół Katedr Historyczno-Prawnych we Wrocławiu 31 grudnia 1961 roku<sup>6</sup>. W Zakładzie Historii Doktryn Politycznych pod kierownictwem doc. Jana Baszkiewicza, ucznia Juliusza Bardacha, rozwijano badania nad średniowiecznymi doktrynami politycznymi i prawnymi, zajmowano się kwestiami ustroju i prawa Polski w XIII i XIV w. W ramach zainteresowań badawczych Zakładu znalazły się także zagadnienia historii i struktury pierwszych uniwersytetów na ziemiach średniowiecznej Polski.

<sup>4</sup> S. Hubert, *Wydział Prawa i Administracji*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski w latach 1945–1970. Księga Jubileuszowa*, red. W. Floryan, Wrocław 1970, s. 106–107.

<sup>5</sup> K. Orzechowski, M. Szyrocki, *Badania niemcoznawcze w czterdziestoletnim dorobku Uniwersytetu Wrocławskiego*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski. 40 lat w służbie nauki, kultury, gospodarki*, Wrocław 1988, s. 243.

<sup>6</sup> J. Koredczuk, *Franciszek Ryszka (1924–1998)*, [w:] *Pamięci Zmarłych Profesorów...*, s. 242–243; M. Maciejewski, *Wkład profesora Franciszka Ryski w rozwój nauk historyczno-prawnych i politologii*, [w:] *Tendencje rozwojowe myśli politycznej i prawnej*, red. M. Maciejewski, M. Marszał i M. Sadowski, Wrocław 2014, s. 79 i n.

Jan Baszkiewicz, jako niezwykle wytrawny i ambitny badacz, w pracy Zakładu wkomponowywał wielowątkowe zagadnienia doktrynalne z pogranicza idei filozoficznych, politycznych i prawnych, istoty władzy, jej przejawów i mechanizmów, które wykraczały daleko poza badania dziejów średniowiecznej Polski<sup>7</sup>. Monografia Baszkiewicza *Państwo suwerenne w feudalnej doktrynie politycznej od początków XIV w.*, wydana w 1964 roku, w czasie tzw. okresu wrocławskiego jego kariery akademickiej, stała się ważnym elementem inicjującym rozwój nauki i nauczania historii myśli politycznej w Polsce po II wojnie światowej<sup>8</sup>. Jan Baszkiewicz, wspólnie z F. Ryszką, w 1969 roku opublikował podręcznik akademicki *Historia doktryn politycznych i prawnych*, w którym, jako pierwszy w Polsce, w sposób kompleksowy zdołał zawrzeć dzieje myśli politycznej i prawnej od czasów starożytnych po wiek XX<sup>9</sup>. W 1969 roku w wyniku następstw tzw. wydarzeń marcowych Jan Baszkiewicz zdecydował o przeniesieniu się na tworzony wtedy Uniwersytet Śląski w Katowicach. Stanowisko po Baszkiewiczzie Rada Wydziału powierzyła dr. hab. Karolowi Joncy, który dotychczas sprawował funkcję kierownika Zakładu Historii Ustroju i Prawa na Śląsku (1965–1969), działającego w ramach Katedry Historii Państwa i Prawa Polskiego<sup>10</sup>. Zakład Doktryn Politycznych i Prawnych, którego kierownictwo objął Karol Jonca, w strukturze organizacyjnej Instytutu Nauk Prawno-Ustrojowych znajdował się obok Zakładu Teorii Państwa i Prawa oraz Zakładu Prawa Międzynarodowego.

Zakład Doktryn Politycznych i Prawnych pod kierownictwem Karola Joncy odszedł od linii badawczej wyznaczonej przez Jana Baszkiewicza i rozpoczął nowy rozdział w polskich badaniach nad niemiecką myślą polityczną i prawną, w szczególności dotyczących partii politycznych doby cesarstwa wilhelmińskiego, republiki weimarskiej, Trzeciej Rzeszy, okresu II wojny światowej, a także powojennych Niemiec. Karol Jonca, tworząc właściwie od podstaw nowy profil badawczy Zakładu, kierował się nie tylko swoimi zainteresowaniami badawczymi, lecz przede wszystkim dostępnością unikatowych niemieckich archiwaliów, zgromadzonych m.in. w Archiwach Państwowych we Wrocławiu i Opolu oraz wrocławskim Archiwum Archidiecezjalnym. Zapoczątkowane przez Joncę studia nad dziejami niemieckiej myśli politycznej i prawnej oraz dziejami prawa niemieckiego na Śląsku, które wkrótce miały stać się znakiem rozpoznawczym Zakładu, czyniącym z wrocławskiego ośrodka czołowe centrum badań nad pro-

<sup>7</sup> M. Maciejewski, *O Jana Baszkiewicza badaniach nad prawem, państwem, historią i polityką*, [w:] *Prawnicy na Uniwersytecie Wrocławskim*, red. M. Marszał, J. Przygodzki, Wrocław 2012, s. 123.

<sup>8</sup> K. Jonca, M. Maciejewski, *Kierunki badań naukowych i nauczania historii doktryn politycznych i prawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* L, z. 1, 1998, s. 349.

<sup>9</sup> M. Maciejewski, *O Jana Baszkiewicza badaniach...*, s. 124.

<sup>10</sup> S. Hubert, *Wydział Prawa i Administracji...*, s. 107; K. Jonca, M. Maciejewski, *Kierunki badań naukowych...*, s. 349.

blematyką niemieckiej myśli politycznej doby nowożytnej, spięty niejako symbolicznie wysiłki prof. Seweryna Wysłoucha, który rozpoczynając swoją karierę naukową we Wrocławiu, czynił starania o stworzenie w stolicy Dolnego Śląska centrum badań nad dziejami historii prawa i ustroju niemieckiego na Śląsku<sup>11</sup>.

Profesor Karol Jonca (1930–2008), związany z Wydziałem Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego od 1950 roku, uczęszczał na seminaria prof. Seweryna Wysłoucha, gdzie po raz pierwszy zetknął się z badaniami nad historią społeczną ziemi śląskiej. W roku 1958 uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych, następnie w 1964 roku najpierw zdobył stopień doktora habilitowanego nauk prawnych, później zaś otrzymał tytuł docenta. W tym czasie jego zainteresowania badawcze koncentrowały się wokół sytuacji społecznej i ekonomicznej ludności śląskiej od drugiej połowy XIX w. do wybuchu pierwszej wojny światowej. Z tego okresu działalności naukowej Joncy pochodzą liczne artykuły naukowe publikowane m.in. w „Przeglądzie Zachodnim” czy „Studiach Śląskich”<sup>12</sup>. Zwieńczeniem jego wysiłków badawczych było opublikowanie dwóch obszernych monografii: *Położenie robotników w przemyśle górniczo-hutniczym na Śląsku w latach 1889–1914* (1960) oraz *Polityka socjalna Niemiec w przemyśle ciężkim Górnego Śląska 1871–1914* (1966). Oprócz zagadnień związanych z rozwojem przemysłu na Górnym Śląsku Jonca równolegle prowadził badania nad kwestiami obrony i upadku twierdzy Wrocław. Ich ukoronowaniem było opublikowanie wspólnie z A. Koniecznym licznych artykułów naukowych i opracowań źródeł, z których trzy weszły do kanonu obowiązkowej literatury przedmiotu: „*Festung Breslau*” — *Documenta obsidionis* (1962), *Upadek „Festung Breslau”* (1963), oraz opracowanie zbioru wspomnień i raportów niemieckiego proboszcza parafii św. Maurycego we Wrocławiu, Paula Peikerta, który przeżył oblężenie Wrocławia — *Kronika dni oblężenia* (1964).

Jonca kierował Zakładem Historii Ustroju i Prawa na Śląsku w latach 1965–1969. Po śmierci prof. Wysłoucha w 1968 roku współpracował z Franciszkiem Ryszką. W tym czasie jego zainteresowania badawcze poszerzyły się o problematykę dziejów nazistowskich Niemiec. Nurt rozważań nad państwem i prawem III Rzeszy w badaniach Joncy został połączony ze studiami nad ustrojem i prawem na Śląsku w dobie nazistowskich Niemiec<sup>13</sup>.

Połączenie zagadnień z zakresu analizy hitlerowskiej polityki narodowościowej na Śląsku, istoty i funkcjonowania „państwa stanu wyjątkowego” z rozważaniami o naturze władzy i roli prawa w strukturach Trzeciej Rzeszy doprowadziły prof. Joncę do stworzenia oryginalnego nurtu badań nad problematyką nie-mocznawczą w ujęciu historycznoprawnym. Wysiłki Joncy w tym kierunku zaowocowały obfitym dorobkiem naukowym w postaci niezwykle licznych artykułów,

<sup>11</sup> K. Jonca, M. Maciejewski, *Kierunki badań naukowych...*, s. 351.

<sup>12</sup> Por. M. Sadowski, *Z badań nad spuścizną naukową Karola Joncy*, [w:] *Prawnicy na Uniwersytecie Wrocławskim...*, s. 107.

<sup>13</sup> M. Sadowski, *Karol Jonca (1930–2008)*, [w:] *Pamięci Zmarłych Profesorów...*, s. 123.

przede wszystkim zaś monografii *Polityka narodowościowa Trzeciej Rzeszy na Śląsku Opolskim 1933–1940. Studium polityczno-prawne* (1970).

Szybki rozwój badań realizowanych w Zakładzie Doktryn, liczne sukcesy wydawnicze oraz wzrost zainteresowania problematyką myśli politycznej i prawnej państw totalitarnych zainspirowały Joncę do pracy nad projektem, który wykraczałby poza wąskie grono uczonych z wrocławskiego ośrodka naukowego i stał się międzynarodowym forum jednoczącym badaczy i wszystkich zainteresowanych ideami totalitarnymi, ich rozwojem, strukturą i wpływem na zjawiska w obszarze państwa, prawa i społeczeństwa. Pierwszym krokiem w tym kierunku było zorganizowanie w 1974 roku międzynarodowej konferencji naukowej pt. „Faszyzm. Teoria i praktyka w Europie 1922–1945”. Dorobek naukowy tego międzynarodowego spotkania zmobilizował pracowników Zakładu do stworzenia serii wydawniczej prezentującej rokrocznie całość dokonań badawczych w dziedzinie badań nad faszyzmem. Ukoronowaniem zabiegów Joncy stało się powołanie zupełnie nowego czasopisma naukowego, zatytułowanego „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi”<sup>14</sup>. Pierwszy numer „Studiów”, w ramach Acta Universitatis Wratislaviensis ukazał się w 1974 roku. Z początku mało znany periodyk naukowy, prezentujący osiągnięcia naukowe grona badaczy zbrodni nazistowskich, skoncentrowanych wokół Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Warszawie, wkrótce miał przekształcić się w jeden z najważniejszych tytułów, w którego strukturach publikowali wszyscy liczący się eksperci z zakresu problemu narodowego socjalizmu, problemów zbrodni hitlerowskich, teorii form totalitaryzmu z Polski, Niemiec, Anglii, Francji, Kanady i Ukrainy. Struktura periodyku opierała się na dwóch głównych działach. Pierwszy z nich zawierał kwestie z zakresu teorii, struktury i praktyki faszyzmu i narodowego socjalizmu. Dział drugi obejmował regionalne lub specjalistyczne ujęcia dziejów faszyzmu i narodowego socjalizmu<sup>15</sup>. Seria stworzona z inicjatywy K. Joncy, we współpracy z dyrektorem Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich, prof. Czesławem Pilichowskim i ówczesnym rektorem Uniwersytetu Wrocławskiego, zapoczątkowała żywiołowy rozwój badań nad faszyzmem i nazizmem. W poszczególnych tomach publikowali m.in.: H.A. Jacobsen, E. Jäckel, E. Nolte, F. Ryszka, H. Olszewski, M. Zmierzczak, W. Kozub-Ciembroniewicz, H. Orłowski, J. Holzer, J. Żarnowski, M. Maciejewski. W tym czasie (do 1980 r.) w Zakładzie Doktryn Politycznych i Prawnych pod opieką prof. Joncy stopień doktora nauk prawnych otrzymało siedem osób: Edward Jędrzejewski (1973 r.), Andrzej Kudłaszek (1974 r.), Ewa Wysłouch-Waszkiewicz (1978 r.), Zbigniew Lasak (1978 r.), Marek Maciejewski (1979 r.), Elżbieta Kundera (1980 r.) i Roman Radwański

<sup>14</sup> D. Bogacz, M. Maciejewski, *Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi*, Inter Finitimos. Informator Naukowy do Badań nad Stosunkami Polsko-Niemieckimi, 1995, nr 7, s. 21.

<sup>15</sup> *Ibidem*, s. 22.

(1980 r.). Do tego grona w kolejnych latach dołączą Maciej Marszał, Ewa Kozerska i Piotr Sosiński<sup>16</sup>.

W latach 1969–1983 K. Jonca sprawował funkcję redaktora m.in. „Studiów Śląskich”, organu naukowego Instytutu Śląskiego w Opolu. Na łamach „Studiów Śląskich” pracownicy Zakładu Historii Doktryn publikowali prace z zakresu regionalnych aspektów funkcjonowania ustroju, prawa i myśli politycznej w okresie Trzeciej Rzeszy. Wyniki badań wrocławskich badaczy faszyzmu i nazizmu często znajdowały swoje miejsce na szpaltach „Przeglądu Zachodniego”, „Zbliżenia Polska–Niemcy” czy „Dziejów Najnowszych”. O randze Zakładu świadczyły też częste publikacje jego pracowników w periodykach zagranicznych, m.in. w Izraelu, USA, Niemczech czy Czechach<sup>17</sup>.

W 1979 roku, w związku z dużym zainteresowaniem badaniami Zakładu, widocznym szczególnie wśród studentów Wydziału Prawa, przy Zakładzie powstała Sekcja Historii Doktryn Politycznych i Prawnych Koła Naukowego Prawników, której opiekunem został Marek Maciejewski. Sekcja wkrótce stała się prężnie działającym zrzeszeniem, które zorganizowało wiele odczytów, paneli dyskusyjnych i spotkań naukowych, koncentrujących wokół tematyki myśli politycznej i prawnej republiki weimarskiej, Trzeciej Rzeszy, II Rzeczypospolitej oraz zagadnień z zakresu współczesnych tendencji prawno-państwowych, m.in. anarchizmu, syndykalizmu, reformizmu, rewizjonizmu, maoizmu. W latach 1985–1988 działacze i sympatycy Sekcji zorganizowali w uniwersyteckim ośrodku szkoleniowym w Karpaczu cztery ogólnopolskie konferencje naukowe. Tematem pierwszej z nich była doktryna i praktyka hitlerowskiego ludobójstwa. Kwestia żydowska w Europie od I Kongresu Syjonistycznego w Bazylei (1896) do projektu *Endlösung* podczas II wojny światowej zdominowała obrady drugiego spotkania w Karpaczu. Tematem trzeciej konferencji była problematyka antyhitlerowskiego ruchu oporu w Trzeciej Rzeszy i w innych państwach. Przedmiotem czwartego spotkania naukowego było kształtowanie się systemów autorytarnych i faszystowskich w Europie po I wojnie światowej na przykładzie Niemiec, Włoch, Polski, Francji, państw bałtyckich i bałkańskich. Formuła wszystkich czterech spotkań opierała się nie tylko na wystąpieniach prelegentów i ekspertów oraz klasycznej dyskusji akademickiej, została bowiem poszerzona o część plenerową, rozumianą jako „żywe spotkania z historią”. Uczestnicy konferencji otrzymali zatem okazję do wspólnego obserwowania miejsc związanych z tematyką poszczególnych spotkań, m.in. dawnego obozu koncentracyjnego Gross-Rosen w Rogoźnicy,

<sup>16</sup> Por. D. Bogacz, M. Maciejewski, *Faschismusforschung an der Juristischen Fakultät der Universität Wrocław*, Zbliżenia Polska–Niemcy. Pismo Uniwersytetu Wrocławskiego 1995, nr 1 (10), s. 96.

<sup>17</sup> M. Maciejewski, *Wspomnienie o Profesorze Karolu Joncy*, Czasopismo Prawno-Historyczne LXV, z. 1 2013, s. 385–386.

wrocławskiego Starego Cmentarza Żydowskiego czy obszaru „Kreislaue Kreis” w Krzyżowej<sup>18</sup>.

Obowiązki dydaktyczne Zakładu Doktryn Politycznych i Prawnych w latach 70. i 80. opierały się przede wszystkim na prowadzeniu wykładów, konwersatoriów i seminariów dla studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych prawa oraz studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych administracji z przedmiotu historia doktryn politycznych i prawnych. W latach 1982–1984 zakres tych obowiązków poszerzono o wykłady i konwersatoria z przedmiotu historia gospodarcza Polski i historia gospodarcza powszechna. Zajęcia te realizowane były na kierunku administracja. Na studiach stacjonarnych prawa prowadzone było ponadto w tamtym okresie proseminarium dodatkowe „faszyzm i neofaszyzm”, świadczące o ówczesnym profilu badawczym Zakładu.

Lata 80. w historii Zakładu Doktryn Politycznych i Prawnych były okresem budowania międzynarodowych relacji z najbardziej uznanymi ośrodkami naukowymi. Wśród nich należy wymienić m.in. Centrum Europejskie i Instytut Historii Kościoła w Tybindze, seminarium historyczne i politologiczne Uniwersytetu w Bonn, Forschungsgemeinschaft 20. Juli 1944 w Bonn-Königswinter, Zakład Prawa Państwowego Uniwersytetu w Hamburgu, Bildungszentrum w Norymberdze, Yad Vaschem w Jerozolimie, Leo Baeck Institute w Londynie, Brandeis-University w USA, Center for Strategic and International Studies w Waszyngtonie, Uniwersytet w Kyoto, Uniwersytet w Valladolid (Hiszpania), Muzeum Holocaustu w Teresinie, Institut für Zeitgeschichte w Monachium, Forschungsstelle für die Geschichte des Nationalsozialismus w Hamburgu, Seminar für Politische Wissenschaft w Bonn. Kontakty nawiązane przez Zakład zaowocowały wkrótce licznymi prelekcjami w ramach gościnnych wystąpień profesorów i ekspertów, wymianą doświadczeń i wspólnymi publikacjami. Tematy badawcze realizowane w Zakładzie Doktryn w tamtym czasie poszerzyły się o zagadnienia myśli politycznej i prawnej weimarskich Niemiec. W 1985 roku ukoronowaniem tych badań była publikacja monografii dr. Marka Maciejewskiego *Ruch i ideologia narodowych socjalistów w Republice Weimarskiej*. W 1986 roku M. Maciejewski za swoje dokonania naukowe został uhonorowany Nagrodą Naukową I stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W tym samym roku odebrał również nagrodę naukową Instytutu Zachodniego w Poznaniu. W roku 1988 godność doktora *honoris causa* Uniwersytetu Wrocławskiego otrzymał wypromowany przez prof. Joncę dr Edmund Jan Osmańczyk, autor m.in. obszernej monografii *Encyklopedia ONZ i Spraw Międzynarodowych*.

W 1989 roku Jonca, aktywizując środowiska dążące do polsko-niemieckiego pojednania, zainicjował powstanie Fundacji Krzyżowa dla Porozumienia Europej-

<sup>18</sup> K. Jonca, M. Maciejewski, *Kierunki badań naukowych...*, s. 355–356; zob. M. Maciejewski, *Studencka Sekcja Historii Doktryn Politycznych i Prawnych we Wrocławiu*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 2, 1987, s. 256–259.

skiego. Fundacja, zgodnie z zamysłem twórców, poprzez organizowanie spotkań, konferencji, odczytów i innych form działalności kulturalno-społecznej wspiera pokojowe i tolerancyjne współistnienie narodów, grup społecznych oraz jednostek w Europie, w nawiązaniu do tradycji ruchu oporu, nonkonformizmu i odwagi cywilnej z czasów opozycji antyhitlerowskiej<sup>19</sup>.

Symboliczne związanie małej dolnośląskiej miejscowości, w której podczas II wojny światowej działała grupa antyhitlerowskich opozycjonistów, skupionych wokół hr. Helmutha Jamesa von Moltkego, z pojednaniem obu narodów zapoczątkowało prace nad opracowaniem źródeł do historii Polski i Niemiec w trudnym okresie rządów hitlerowskich i czasów spod znaku *Aussiedlung*. Ukoronowaniem wysiłków Zakładu Doktryn Politycznych i Prawnych w obszarze znormalizowania polsko-niemieckich relacji było wydanie w 1997 roku obszernego opracowania w języku polskim i niemieckim, w którego powstanie włączyli się wszyscy pracownicy Zakładu Doktryn pod redakcją naukową Joncy i Maciejewskiego, zatytułowanego *Wysiedlenia Niemców i osadnictwo ludności polskiej na obszarze Krzyżowa–Świdnica (Kreisau–Schweidnitz) w latach 1945–1948 (Die Aussiedlung der Deutschen und Ansiedlung der polnischen Bevölkerung im Raum Krzyżowa–Świdnica (Kreisau–Schweidnitz) 1945–1948)*. Opracowanie powstało dzięki wykorzystaniu unikatowych dokumentów z polskich i niemieckich archiwów, uzupełnionych o materiał ksiąg parafialnych ze wsi Grodziszczko koło Świdnicy<sup>20</sup>. W tym samym, 1989 roku Jonca przyczynił się także do powstania Towarzystwa im. Edyty Stein. Podobnie jak Fundacja Krzyżowa miało ono realizować zadania, do których należały m.in. propagowanie dziedzictwa Edyty Stein, porozumienie judeochrześcijańskie, porozumienie polsko-niemieckie i wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego<sup>21</sup>. Prof. Jonca w tym czasie (1991–1993) stał się także członkiem założycielem Uniwersytetu Europejskiego Viadrina we Frankfurcie nad Odrą. Za swoje zaangażowanie dla tej Uczelni prof. Jonca został w 2001 roku obdarzony tytułem doktora *honoris causa* Viadriny<sup>22</sup>. Aktywnie uczestniczył także w pracach polsko-niemieckiej komisji podręcznikowej do nauczania historii.

Badania naukowe w Zakładzie Doktryn na początku lat 90. koncentrowały się wokół zagadnienia stosunku hitlerowskich Niemiec do ludności żydowskiej, ze szczególnym uwzględnieniem tematów, takich jak: narodziny i rozwój niemieckiego antysemityzmu, przemiany struktury społecznej Żydów w Trzeciej Rzeszy, stosunek Kościoła na Śląsku do kwestii żydowskiej, polityka rasistowska w nazistowskich Niemczech, zagłada Żydów przez system nazistowskiego państwa niemieckiego. Równolegle prowadzono badania nad zagadnieniem rewolucyjnego konserwatyzmu. Wyniki badań prowadzonych w Zakładzie z zakresu wymienionych tematów były publikowane w renomowanych zagranicznych czasopismach naukowych, spośród których należy wymienić „Yad Vashem Studies”,

<sup>19</sup> M. Sadowski, *Karol Jonca (1930–2008)*, [w:] *Pamięci Zmarłych Profesorów...*, s. 122.

<sup>20</sup> K. Jonca, M. Maciejewski, *Kierunki badań naukowych...*, s. 352–353.

<sup>21</sup> M. Sadowski, *Z badań nad spuścizną...*, s. 105.

<sup>22</sup> M. Sadowski, *Karol Jonca (1930–2008)*, [w:] *Pamięci Zmarłych Profesorów...*, s. 121.

„Archiv für Schlesische Kirchengeschichte” czy „Polin. Studies in Polish Jewry”. Największym osiągnięciem, stanowiącym ukoronowanie badań Joncy, z zakresu przyczyn, rozwoju i skutków niemieckiego antysemityzmu było wydanie drukiem w 1992 roku obszernej monografii „*Noc kryształowa*” i *casus Herschela Grynszpana*. Opracowanie Joncy, zestawiające wydarzenia z nocy z 9 na 10 listopada 1938 roku z niewyjaśnioną sprawą młodego żydowskiego zamachowca ukazało w nowym świetle proces prześladowania i eliminowania z życia społecznego, politycznego, gospodarczego i kulturalnego niemieckich Żydów. Hasło dotyczące kazusu Herschela Grynszpana autorstwa prof. Joncy zostało umieszczone w *Encyklopedia of the Holocaust*<sup>23</sup>. W 1991 roku wyszła drukiem niezwykle istotna monografia, wieńcząca okres badań nad zagadnieniem rewolucyjnego konserwatyzmu, autorstwa M. Maciejewskiego *Doktryna rewolucyjnego konserwatyzmu wobec narodowego socjalizmu 1921–1945*, za którą otrzymał nagrodę ministerialną oraz nagrodę Instytutu Studiów Politycznych PAN. Trzy lata później dr hab. M. Maciejewski opublikował wyniki badań nad hitleryzmem i społeczeństwem w III Rzeszy w monografii *Niemieckie elity a hitleryzm*. W związku z rosnącym obciążeniem dydaktycznym Zakładu Doktryn pojawiła się potrzeba zebrania i usystematyzowania informacji przekazywanych studentom przez pracowników Zakładu w ramach prowadzonych kursów z historii gospodarczej. W konsekwencji w 1996 roku zostały wydane dwa podręczniki akademickie: K. Joncy *Dzieje gospodarcze Polski do 1939 r.* oraz M. Maciejewskiego *Powszechna historia gospodarcza czasów nowożytnych*<sup>24</sup>. Warto w tym miejscu przypomnieć, że oprócz zajęć prowadzonych w siedzibie Wydziału Prawa pracownicy jednostki od 1991 roku wykładali historię doktryn politycznych i prawnych w tzw. punktach konsultacyjnych zaocznych studiów prawniczych i administracyjnych w Wałbrzychu i Opolu. Od 1996 roku zajęcia z historii doktryn prowadzono także w punkcie konsultacyjnym w Zgorzelcu, a od 1997 roku również w Jeleniej Górze i Kłodzku. Do 1998 roku w Zakładzie Doktryn Politycznych i Prawnych Uniwersytetu Wrocławskiego wypromowano około 540 magistrów prawa i administracji, siedem osób uzyskało stopień doktora nauk prawnych, a z zakresu historii doktryn habilitowali się Marek Maciejewski (1991) i Elżbieta Kundera (1997). Ponadto prof. Jonca wypromował do stopnia doktora w 1993 roku obywatela cesarstwa japońskiego Shinsuke Hosodę, który od roku 1995 piastuje stanowisko profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie w Kyoto i nadal utrzymuje ożywione kontakty naukowe z wrocławską Katedrą Doktryn. Profesor Jonca w 1998 roku był także promotorem doktoratu *honoris causa* Uniwersytetu Wrocławskiego twórcy koncepcji polskiej polityki wschodniej po II wojnie światowej — Jerzego Giedroycia<sup>25</sup>.

<sup>23</sup> M. Sadowski, *Z badań nad spuścizną...*, s. 113.

<sup>24</sup> K. Jonca, M. Maciejewski, *Kierunki badań naukowych...*, s. 358.

<sup>25</sup> *Laudatio Jerzemu Giedroyciowi w dniu nadania godności doktora honoris causa wygłoszone przez promotora prof. Karola Joncę*, [w:] *Śladami Jerzego Giedroycia*, red. M. Marszał, P. Fiktus, Wrocław 2014, s. 17–25.

W lutym 1998 roku na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego rozwiązano Instytut Nauk Prawno-Ustrojowych, w którego ramach do tej pory funkcjonował Zakład Doktryn Politycznych i Prawnych. Z dniem 1 marca 1998 roku dotychczasowy Zakład przekształcił się w samodzielną jednostkę dydaktyczną pod nazwą Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych, która w tym kształcie organizacyjnym funkcjonuje do dzisiaj. Pomimo wyodrębnienia organizacyjnego Katedry stanowisko jej kierownika pozostało bez zmian. Nadal badaniu i nauczaniu doktryn politycznych i prawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego szefował prof. Karol Jonca. Obok kierownika w Katedrze, jako samodzielny pracownik naukowy, funkcjonował dr hab. Marek Maciejewski, prof. UWr (habilitacja 26 października 1991 r.), na stanowiskach asystentów zostali zatrudnieni mgr Maciej Marszał, mgr Mirosław Sadowski i mgr Tomasz Scheffler. Ponadto w tamtym czasie na studia doktoranckie w Katedrze zostali przyjęci mgr Ewa Kozerska (1996 r.) i mgr Radosław Antonów (1997 r.).

W związku z pojawieniem się w strukturach Zakładu/Katedry nowych pracowników i doktorantów został poszerzony profil badawczy jednostki. Oprócz tematu totalitaryzmu, badań nad państwem i prawem Trzeciej Rzeszy, sytuacji Żydów w „państwie stanu wyjątkowego” czy kwestii społecznych i politycznych na Śląsku w okresie nazistowskich Niemiec, będących zagadnieniami flagowymi ośrodka, do zakresu badań wprowadzono zagadnienia: nauki społecznej Kościoła katolickiego, doktryny obozu narodowego w II Rzeczypospolitej oraz jej stosunku do włoskiego i niemieckiego faszystów, ideologii antyhitlerowskiej opozycji w Niemczech, a także neanarchistyczne koncepcje społeczeństwa alternatywnego w Polsce schyłku XX wieku.

Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych we wrześniu 1998 roku została współorganizatorem polsko-niemieckiej konferencji naukowej „Społeczeństwo w przełomie. Polska, Niemcy i Unia Europejska”. Tematem spotkania były prawne problemy przynależności Republiki Federalnej Niemiec do struktur europejskich oraz polskich starań o przystąpienie do struktur Unii Europejskiej. Problem ten rozpatrywany był przez pryzmat wszystkich dziedzin prawa. Po raz pierwszy też podczas tego spotkania mocno zaakcentowano przydatność historii idei integracji europejskiej do rozważań nad przyszłym modelem Europy. Zagadnienie historii idei integracji europejskiej wkrótce miało stać się kolejnym mocnym akcentem w katalogu zagadnień badawczych, realizowanych przez Katedrę Doktryn. Pokłosiem konferencji było wydanie w 1999 roku pod redakcją Marka Maciejewskiego, publikacji *Społeczeństwo w przełomie. Polska Niemcy i Unia Europejska/ Die Gesellschaft in der Wende. Polen, Deutschland und die Europäische Union*, stanowiącej zbiór najciekawszych wystąpień wygłoszonych podczas tego międzynarodowego spotkania naukowego. Rok później prof. Maciejewski opublikował monografię *Powszechne dzieje gospodarcze od końca XV wieku do 1939 roku*.

Początek lat dwutysięcznych dla Katedry Doktryn Politycznych i Prawnych Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego był cza-

sem gruntownych zmian. Po 32 latach kierowania Zakładem/Katedrą Doktryn prof. Karol Jonca swoje stanowisko w 2001 roku przekazał — w związku z przejściem na emeryturę — prof. Markowi Maciejewskiemu. Pomimo odejścia ze stanowiska kierownika prof. Jonca nie zrezygnował z dalszej pracy badawczej powiązanej z działalnością Katedry. Katedra pod nowym kierownictwem kontynuowała wyznaczony przed laty kierunek badań naukowych. Priorytetowe miejsce zajmowały więc zagadnienia współczesnej niemieckiej myśli politycznej, w szczególności narodowy socjalizm i związana z nim statolatria, antysemityzm, rasizm, kwestia *Endlösung*, dzieje propagandy oraz opozycji antynazistowskiej. Refleksje poświęcone narodowemu socjalizmowi w badaniach Katedry pod kierownictwem prof. Maciejewskiego przybrały jednak nowy wymiar, skoncentrowano się bowiem na wyeksponowaniu normatywnego aspektu funkcjonowania narodowego socjalizmu. Zmiana akcentu badawczego w analizie ideologii narodowego socjalizmu zaowocowała zdobyciem przez jednostkę grantu finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki na projekt zatytułowany „Prawo w totalitaryzmie. Aspekty teorii i praktyki”. Kierownikiem projektu grantowego jest prof. Marek Maciejewski, który wspólnie z pracownikami jednostki, przy współpracy z ośrodkiem warszawskim, poznańskim i krakowskim usiłuje ustalić generalną specyfikę systemów prawnych państw totalitarnych, na przykładzie faszystowskich Włoch, nazistowskich Niemiec i bolszewickiego Związku Radzieckiego.

Pomimo kontynuacji polityki ciągłości intelektualnych korzeni Katedry równolegle powstawał nowy, szerszy profil badań naukowych. Coraz większą rolę zaczęły odgrywać takie obszary badawcze, jak: nurty doktrynalne wywierające największy wpływ na współczesne życie społeczne i polityczne, do których należą liberalizm, konserwatyzm, katolicka nauka społeczna, islamizm, anarchizm; polska myśl polityczna i prawna okresu II Rzeczypospolitej; idee integracji europejskiej, zarówno w wymiarze historycznym, jak i współczesnym, oraz analiza ogólnych conceptów filozoficznych, takich jak sprawiedliwość, godność, moralność w kontekście konkretnych nurtów myśli politycznej i prawnej<sup>26</sup>. Oprócz poszerzenia tematyki badawczej, realizowanej przez Katedrę od początku lat dwutysięcznych, jednostka wdraża program wykorzystywania nauk doktrynalno-prawnych do opisu i analizy zespołu zagadnień dogmatyczno-prawnych. Pod tym kątem Katedra opracowuje, przy zastosowaniu metodologii badawczej z obszaru doktryn polityczno-prawnych, wiele zagadnień mających fundamentalne znaczenie dla instytucji czy regulacji wpisujących się w obowiązujący porządek normatywny. Wśród nich znajdują się m.in.: ochrona dóbr osobistych, interpretacja zapisów o penalizacji propagowania ustroju totalitarnego czy wpływ Traktatu lizbońskiego na ogólny kształt polskiego ustawodawstwa.

<sup>26</sup> Ł. Machaj, *Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Osiągnięcia naukowe, dydaktyczne i organizacyjne w latach 2001–2012*, [w:] *Tendencje rozwojowe...*, s. 640.

W Katedrze, oprócz kontynuacji publikacji „Studiów nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” pod nazwą „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” pod red. M. Maciejewskiego, będących czołowym czasopismem jednostki, wydawane są jeszcze trzy czasopisma naukowe. Pierwszym z nich są „Studia Erasmania Wratislaviensia”, będące zeszytami naukowymi studentów, doktorantów i pracowników naukowych Uniwersytetu Wrocławskiego, pomyślanymi w ten sposób, aby w każdym kolejnym tomie analizować zagadnienie przewodnie pod względem doktrynalnym i dogmatycznym. Redaktorem naczelnym periodyku jest Mirosław Sadowski, który redaguje także periodyk „Acta Erasmania”, a ponadto jest redaktorem naczelnym dwóch innych pism: „Przeglądu Radcowskiego” i „Radczy Prawnego”. Trzeci z periodyków wydawanych w Katedrze (w językach polskim i ukraińskim), pod nazwą „Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze”, stanowi forum wymiany doświadczeń naukowych pracowników Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Wydziału Prawa Narodowego Uniwersytetu Iwana Franki we Lwowie. Redaktorem naczelnym czasopisma z polskiej strony jest Maciej Marszał, z ukraińskiej zaś Andrij Bojko.

W ciągu ostatnich kilkunastu lat Katedra Doktryn organizowała bądź uczestniczyła w organizowaniu konferencji naukowych o zasięgu krajowym i zagranicznym. Konferencją „Doktryny polityczne i prawne u progu XXI wieku”, która odbyła się w Świeradowie-Zdroju w 2001 roku, Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych zainicjowała tradycję corocznych zjazdów Katedr Doktryn Politycznych i Prawnych. Oprócz tego wydarzenia należy podkreślić w szczególności zaangażowanie jednostki w organizację m.in. następujących konferencji: „Wybitni Prawnicy na przestrzeni wieków” (Kudowa-Zdrój 2006), „Ideowe i prawne uwarunkowania integracji europejskiej” (Kamień Śląski 2007), „Na szlakach Niepodległej. Polska myśl polityczna i prawna w Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939” (Kudowa-Zdrój 2008), „Pozytywizm prawniczy i szkoła prawa natury: tradycje sporu i współczesne implikacje” (Szklarska Poręba 2009), „Tendencje integracyjne i dezintegracyjne we współczesnym świecie” (Kudowa-Zdrój 2010), „Polskie interpretacje autorytaryzmu i totalitaryzmu” (Karpacz 2010), „Stosunki polsko-litewskie na przestrzeni dziejów” (Wilno 2010), „Wspólne wartości we współczesnym konstytucjonalizmie europejskim” (Zieleniec 2011), „Uniwersalne i regionalne metody rozwiązywania sporów społeczno-politycznych i międzypaństwowych” (Zieleniec 2012), „Tendencje rozwojowe myśli politycznej i prawnej” (Szklarska Poręba 2012), „Deregulacja zawodów prawniczych a spór o model prawnika w Rzeczypospolitej Polskiej” (Wrocław 2013), „Rzeczpospolita Polska wobec zagrożenia terroryzmem. Problemy prawne, polityczne i społeczne” (Wrocław 2013), „Śladami Jerzego Giedroycia. W 15. rocznicę nadania Jerzemu Giedroycowi godności doktora *honoris causa* Uniwersytetu Wrocławskiego”, Środkoeuropejskie Forum Młodych Prawników. Tendencje rozwojowe w prawie krajów Europy Środkowo-Wschodniej” (Wrocław 2014), „Rodzinna Europa. Europejska myśl polityczna a wyzwania XXI wieku” (Wilno 2014), „Wia-

ra a polityka i prawo. Wpływ wyznań religijnych na kształtowanie się doktryn politycznych i prawnych” (Wrocław 2014). Zadania badawcze Katedry Doktryn Politycznych i Prawnych często realizowane są przy współpracy międzynarodowych organizacji i jednostek naukowych. Katedra ma bogatą bazę kontaktów międzynarodowych, która w ostatnich kilkunastu latach powiększyła się m.in. o: współpracę z Fundacją „Katolischer Akademischer Ausländerdienst” w Bonn, której członkiem Gremium Partnerskiego jest prof. Marek Maciejewski, współpracę z Centrum Latynoamerykańskiego Prawa Konstytucyjnego w Buenos Aires, którego członkiem jest prof. Maciejewski, współpracę z organizacjami: Międzynarodową Radą Naukową Oświęcimskiego Centrum Badania Totalitaryzmów, Zagłady i Praw Człowieka oraz z Centrum Badania Holokaustu przy Uniwersytecie Jagiellońskim, z którymi związany jest także prof. Maciejewski, współpracę z Instytutem Zachodnim w Poznaniu, Polskim Towarzystwem Historycznym, wrocławskim oddziałem Instytutu Pamięci Narodowej, Polskim Towarzystwem Myśli Politycznej, powstałym z inicjatywy dr. hab. Macieja Marszała, prof. UWr, Stowarzyszeniem Naukowców Polskich na Litwie<sup>27</sup>.

Pracownicy Katedry Doktryn Politycznych i Prawnych uczestniczą w wymianie międzynarodowej kadry naukowej, realizują liczne programy badawcze zarówno w kraju, jak i za granicą, są nagradzani w polskich i zagranicznych programach stypendialnych. Spośród tych osiągnięć należy wymienić choćby: kierowanie przez prof. Marka Maciejewskiego ogólnopolskim grantem „Prawo w totalitaryzmie. Aspekty teorii i praktyki” (2011–2013), nagrodę stowarzyszenia Civitas Christiana Perygryna z Opola za umiłowanie sprawiedliwości dla prof. Marka Maciejewskiego (2012), nagrodę indywidualną Ministra Edukacji Narodowej za rozprawę doktorską Mirosława Sadowskiego, prof. UWr *Państwo w doktrynie papieża Leona XIII* (2002), Nagrodę Leopoldina dla dr. Łukasza Machaja, prof. UWr (2009), stypendium naukowe Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie i Fundacji Lanckorońskich dla dr. hab. Macieja Marszała, prof. UWr (2015). Poza działalnością naukową i organizatorską Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych prowadzi szeroko rozwiniętą działalność dydaktyczną. Oprócz flagowego przedmiotu wykładanego na kierunku prawo, tj. doktryn politycznych i prawnych oraz historii doktryn politycznych (także w języku angielskim), prawnych i administracyjnych, wykładanej na kierunku administracja, a także historii gospodarczej, pracownicy Katedry prowadzą zajęcia z nauki o polityce, polityki społecznej, systemów politycznych wielkich religii współczesnego świata, doktryn i ruchów współczesnego terroryzmu, politycznych i prawnych aspektów bezpieczeństwa narodowego, ideologii feminizmu, teorii i praktyki stanów wyjątkowych. Wyniki badań naukowych prowadzonych przez pracowników Katedry w latach 2000–2014 zostały ujęte w kilkudziesięciu artykułach naukowych, pu-

<sup>27</sup> *Ibidem*, s. 642.

blikowanych zarówno w kraju, jak i za granicą, kilkunastu monografiach i innych publikacjach naukowych.

Prezentację dokonań Katedry w latach 2000–2014 należy rozpocząć od prac Karola Joncy, który pomimo odejścia w 2001 roku na emeryturę pozostał nadal aktywny naukowo. W 2002 roku ukazała się jego monografia *Wojna polsko-sowiecka 1920 r. w dokumentach niemieckiej dyplomacji*. Trzy lata później opublikował kolejną monografię zatytułowaną *Dekrety prezydenta Edwarda Beneša. Niemcy w czechosłowackiej doktrynie politycznej i prawnej z lat 1920–1945*. Oprócz wspomnianych tytułów prof. Jonca jest autorem licznych artykułów publikowanych m.in. w zbiorze *Śląsk w polskiej myśli politycznej i działalności Polaków i Niemców w XX wieku*. Ogłosił drukiem ponadto obszerną monografię dotyczącą dziejów swoich rodzinnych Sławieć oraz kampanii napoleońskiej na Śląsku na początku XIX wieku. Prof. Jonca niemal do ostatnich chwil życia wykazywał się niespożytą energią badawczą. Z pasją oddawał się również działalności dydaktycznej, prowadząc cieszące się dużą popularnością seminaria magisterskie.

Prof. Marek Maciejewski w latach 2000–2012 opublikował m.in. następujące prace: *Powszechne dzieje gospodarcze od końca XV wieku do 1939 roku* (2000); *Principles of Anti-Semitic Policy of the Nazi-Party before 1933*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi”, XXIII, 2000; *Silesian Nazi Nationalism and Anti-Semitism 1921–1933*, [w:] *Jews in Silesia* (2001); *Doktryny polityczne i prawne u progu XXI wieku. Wybrane problemy badawcze* (2002 — współautor); „*Najpierw Niemcy*”. *Z dziejów prawicowego ekstremizmu w RFN*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1, 2002; *Ideologiczne przesłanki polityki PRL wobec RFN w latach 1949–1989*, [w:] *Idee jako źródło instytucji politycznych i prawnych*, pod red. L. Dubela, 2003; *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych* (2004, 2006, 2009 — współautor); *Prawniczy słownik wyrazów trudnych*, pod red. J. Bocia, 2004 (współautor); *Od piwiarnianego klubu do organizacji wywrotowej. Nazizm w latach 1919–1924*, 2005; *Sukcesorzy Adolfa Hitlera w Niemczech po 1945 r.*, „Studia Historycznoprawne”, Seria Prawo, CCLXXXVIII, 2004; *Pod znakiem swastyki. Polscy prawnicy wobec Trzeciej Rzeszy 1933–1939* (2005 — współautor); *As concepões polacas de unidade europeia através dos séculos* (2005); *Prawno-naturalne przesłanki liberalnej teorii praw człowieka i obywatela u schyłku XVIII w.*, [w:] *Prawo natury w doktrynach polityczno-prawnych Europy*, pod red. M. Zmierzak, 2006; *Powszechna historia gospodarcza od XV do XX wieku* (2007 — współautor); *Rozważania o dziejach idei sprawiedliwości*, [w:] *Prawne, historyczne i doktrynalne aspekty sprawiedliwości* (2007); *Rewolucyjny konserwatyzm w systemie niemieckiego konserwatyzmu*, [w:] *Czas a trwanie idei politycznych i prawnych* (2008); *Na szlakach Niepodległej. Polska myśl polityczna i prawna 1918–1939* (2009 — współautor); *Pactum sociale i pactum subiectionis w doktrynach politycznych od starożytności do oświecenia*, [w:] *Społeczeństwo a władza. Ustrój, prawo, idee*, pod red. J. Przygodzkiego i M.J. Ptaka, Wrocław 2010; *The Political Thought of the Second and Third Polish Republic on the Concept*

*of European Unity — Brief Comparative Analysis*, „Przegląd Prawa i Administracji” XXXV, 2011; *Polskie interpretacje autorytaryzmu i totalitaryzmu* (2011 — t. XXXIII „Studiów nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” — współautor); *Kwestia dualizmu prawa w jusnaturalizmie od starożytności do oświecenia*, [w:] *Nam hoc natura aequum... Księga jubileuszowa ku czci profesora Janusza Juszynskiego w siedemdziesięciolecie urodzin*, 2012; *Prawne aspekty położenia mniejszości narodowych na Górnym Śląsku w okresie międzywojennym*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1, 2013; *Tendencje rozwojowe myśli politycznej i prawnej* (2014 — współautor).

Dr hab. Maciej Marszał, prof. UWr, zatrudniony w Katedrze od 1994 roku, w latach 2000–2014 opublikował m.in.: *Trudny etap stosunków polsko-niemieckich*, „Zbliżenia. Polska–Niemcy” (2000); *Włoski faszyzm i niemiecki narodowy socjalizm w myśli Romana Rybarskiego (1926–1939)*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” (2001); *Narodowy socjalizm w myśli politycznej Jerzego Drobnika (1930–1939)*, [w:] *Przez tysiąclecia: państwo — prawo — jednostka* (2001); *Włoski faszyzm i niemiecki narodowy socjalizm w poglądach ideologów Narodowej Demokracji 1926–1939* (2001); *Doktryny polityczne i prawne u progu XXI wieku. Wybrane problemy badawcze* (2002 — współautor); *Krytyka bolszewizmu w poglądach Ignacego Czuma*, [w:] *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie — Idee — Prawo* (2003); *Ignacy Czuma, Absolutyzm ustrojowy. Wybór pism* (2003); *Polscy prawnicy i ekonomiści wobec włoskich przemian społeczno-gospodarczych w latach 1922–1939* (2004); *Amica Italia. Polscy prawnicy wobec włoskiego faszyzmu 1922–1939. Wybór pism* (2004); *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych* (2004 — współautor); *Pod znakiem swastyki. Polscy prawnicy wobec Trzeciej Rzeszy 1933–1939. Wybór pism* (2005 — współautor); *Wybitni prawnicy na przestrzeni wieków* (2006 — współautor); *Włoski faszyzm w polskiej myśli politycznej i prawnej 1922–1939* (2007); *W stronę autorytaryzmu. Nacjonalizm integralny Związku Młodych Narodowców 1934–1939. Wybór pism* (2008); *Na szlakach Niepodległej. Polska myśl polityczno-prawna 1918–1939* (2009 — współautor); *U źródeł polskiego autorytaryzmu w okresie międzywojennym. Władza w polskiej tradycji politycznej*, [w:] *Idea i praktyka* (2010); *Polskie interpretacje totalitaryzmu i autorytaryzmu* (2011 — współautor); *Prawnicy na Uniwersytecie Wrocławskim* (2012 — współautor); *Sprawa ukraińska we wspomnieniach, korespondencji i publicystyce: wybór pism* (2012 — współautor); *Antoni Peretiatkowicz. Cezaryzm demokratyczny. Wybór pism* (2013); *Rzecznicy polsko-ukraińskiego porozumienia 1918–1939* (2013 — współautor); *Śladami Jerzego Giedroycia* (2014 — współautor); *Tendencje rozwojowe myśli politycznej i prawnej* (2014 — współautor).

Dr hab. Mirosław Sadowski w tym samym okresie opublikował m.in.: *Państwo w doktrynie papieża Leona XIII* (2002); *Powszechna historia gospodarcza od XV do XX wieku* (2007 — współautor); *Encyklopedia prawa* (2000, 2004, 2006 — współautor); *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych* (2004, 2006, 2009 —

współautor); *Prawniczy słownik wyrazów trudnych* (2004 — współautor); *Godność człowieka i dobro wspólne w papieskim nauczaniu społecznym (1878–2005)* (2010); *Koncepcja wolności w nauczaniu papieża Leona XIII*, „Przegląd Prawa i Administracji” (2000); *From the Studies of the Death Rate of Jewish People in Wrocław in the Period of Nazi Deportations 1941–1944* (2001 — współautor); *Prekursor katolicyzmu społecznego — Hugues Felicite Robert de Lamennais (1782–1855)*, „Przegląd Prawa i Administracji” (2001); *Papież Leon XIII (1878–1903) wobec socjalizmu, masonerii i liberalizmu*, „Przegląd Prawa i Administracji” (2002); *Struktura administracyjna Kościoła katolickiego*, „Administracja Publiczna” (2003); *Wilhelm Emmanuel von Ketteler — prekursor katolickiej nauki społecznej*, „Przegląd Prawa i Administracji” (2003); *Katolicy konserwatywni wobec Soboru Watykańskiego II*, [w:] *Konserwatyzm. Historia i współczesność* (2003); *Idea dobra wspólnego w papieskich encyklikach społecznych (1891–1991)*, [w:] *Idee jako źródło instytucji politycznych i prawnych* (2003); *Koncepcja własności w nauczaniu społecznym papieża Leona XIII*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” (2004); *Ze studiów nad wczesnomuzułmańską doktryną państwa*, „Politeja” (2004); *Ewolucja idei sprawiedliwości w papieskich encyklikach społecznych*, [w:] *Prawne, historyczne i doktrynalne aspekty sprawiedliwości* (2007); *Godność człowieka i dobro wspólne jako fundament wartości europejskich. Propozycje katolickiej nauki społecznej*, [w:] *Aksjologiczne i praktyczne aspekty integracji europejskiej* (2007); *Papież Leon XIII wobec demokracji*, [w:] *Krytycy demokracji* (2009); *Moralność i władza w nauczaniu papieża Leona XIII*, [w:] *Moralność i władza jako kategorie myśli politycznej* (2011); *Jan Baszkiewicz — historyk doktryn politycznych i prawnych*, [w:] *Tendencje rozwojowe myśli politycznej i prawnej* (2014); *Tablighi Jamaat — globalny ruch misyjny czy zaplecze islamskiego terroryzmu?*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” (2014).

Dr hab. Łukasz Machaj, prof. UW, w ciągu ostatnich czternastu lat swojej naukowej działalności opublikował m.in.: *Za i przeciw Europie: integracja europejska w polskiej myśli politycznej w latach 1989–2001* (2006); *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych* (2009 — współautor); *Pozytywizm prawniczy i szkoła prawa natury: tradycje sporu i jego współczesne implikacje* (2010 — współautor); *Varia doctrinalia* (2012 — współautor); *Argumentacja prointegracyjna w polskiej myśli politycznej od 1989 roku do akcesji (kontekst polityczny, geopolityczny i ekonomiczny)*, „Politeja” (2005); *Amerykańska ustawa o działalności wywrotowej z 1798 roku a wolność słowa*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” (2010); *Polska — Niemcy — Wspólnota Europejska w polskiej myśli politycznej w okresie przedakcesyjnym*, „Przegląd Zachodni” (2010); *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 listopada 2010 r. (sygn. akt K 13/07)*, „Przegląd Sejmowy” (2011); *Granice prowokacji policyjnej w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego USA*, „Państwo i Prawo” (2011); *The concept of European unity in the political thought of the Second and Third Polish Republic — an outline*, „Politeja” (2011 — współautor); *Hayek and Friedman's Popperian themes in economics*, „Opti-

mum: *Studia Ekonomiczne*” (2011 — współautor); *Oliver Wendell Holmes and the beginnings of the United States Supreme Court's freedom of speech jurisprudence*, [w:] *Wybrane problemy nauki i nauczania prawa* (2010); *Towards a United Europe*, [w:] *Towards a United Europe: an Anthology of Twentieth Century Polish Thought on Europe* (2011 — współautor).

Efektem prac badawczych prowadzonych przez dr. Radosława Antonow na przestrzeni ostatnich 14 lat są m.in.: *Anarchizm rosyjski w latach 1986–2002*, [w:] *Idee jako źródło instytucji politycznych i prawnych* (2003); *Praca i własność w poglądach polskich anarchistów po roku 1980*, *Przegląd Prawa i Administracji*” (2004); *Pod czarnym sztandarem. Anarchizm w Polsce po 1980 roku* (2004); *Współcześni anarchiści polscy wobec kwestii własności*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*” (2005); *Zabezpieczenie społeczne w poglądach i działalności współczesnych anarchistów polskich*, [w:] *Podstawy materialne państwa: zagadnienia prawno-historyczne: Konferencja Polskich Historyków Państwa i Prawa, Szczecin, 23–26 września 2004 r.* (2006); *Polityka społeczna w ujęciu współczesnych anarchistów polskich*, [w:] *Między Europą naszych pragnień a Europą naszych możliwości* (2007); *Anarhizm v Pol'shi na zlami XX i XXI st.*, „*Visnik L'vivs'kogo Universitetu. Seriâ Ūridična*” (2008); *Wolność w poglądach anarchistów rosyjskich*, [w:] *Idea wolności w ujęciu historycznym i prawnym: wybrane zagadnienia* (2010); *Leksykon myślicieli politycznych i prawnych* (2009 — współautor); *Anarchista z rozpacz: wybór pism / Augustyn Wróblewski* (2011); *Augustyn Wróblewski: życie, działalność i anarchistyczne poglądy*, [w:] *Studia z dziejów polskiego anarchizmu* (2011); *Za wolnością — przeciwko państwu : poglądy współczesnych polskich anarchistów* (2012); *Józef Zieliński: życie, działalność społeczna i anarchistyczne poglądy*, [w:] *Oblicza anarchizmu i libertarianizmu w filozofii i polityce* (2012); *Nurty współczesnego anarchizmu w Polsce*, [w:] *Lewica polska: (konceptje, ludzie, działalność). I. Konceptje i ludzie* (2012); *Anarchiści wobec religii*, [w:] *Oblicza tolerancji i nietolerancji religijnej: aspekty prawno-historyczne i teologiczne* (2014); „*Ku lepszemu życiu*”: *terroryści o swoich zasadach*, [w:] *Edukacja nieustająca wyzwaniem społeczeństwa informacyjnego* (2010); *Prawo antypaństwa: zarys problemu wraz z przykładami*, [w:] *Pozytywizm prawniczy i szkoła prawa natury: tradycje sporu i jego współczesne implikacje* (2010); *Terroryzm a społeczeństwo i władza*, [w:] *Spółeczeństwo a władza: ustrój, prawo, idee* (2010); *Moralność terrorystów: z problematyki politycznego ekstremizmu*, [w:] *Moralność i władza jako kategorie myśli politycznej* (2011); *Polskie kino międzywojenne walce z handlem żywym towarem*, [w:] *Dita Parlo i kino buntowników: anarchiści, rewolucjoniści i pacyfiści w kinie i o kinie: przykład francuski i niemiecki 1918–1945: II Konstelacja Szczecin* (2012); *Drogi hańby: piśmiennictwo polskie przełomu XIX i XX wieku o handlu „żywym towarem”* (2013), *Problem handlu ludźmi w Polsce na przełomie XX i XXI wieku: kierunki badań*, „*Wrocławskie Studia Erazmiańskie*” (2013); *Współczesny terroryzm jako wojna asymetryczna*, [w:] *Wojna i pokój: wybrane zagadnienia prawno-historyczne* (2013).

Działalność naukowa dr. Tomasza Schefflera w latach 2000–2014 zamyka się w następujących publikacjach: *Europa po Hitlerze. Ład międzynarodowy w koncepcjach konserwatywnej opozycji w Trzeciej Rzeszy* (2006); *Integracja Europejska w poglądach Bonhoeffer-Kreis*, [w:] *Aksjologiczne i praktyczne aspekty integracji europejskiej* (2007); *Kryzys cywilizacji i rasizm w nauczaniu Piusa XI oraz w projekcie encykliki „Humani generis unitas” z 1939 r.*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” (2009 — współautor); *Edwarda Muszalskiego koncepcja narodowego prawa cywilnego*, „Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego” (2011 — współautor); *Pius XI wobec państw totalitarnych*, [w:] *Totalitaryzmy XX wieku. Idee — instytucje — interpretacje* (2010 — współautor); *Projekty integracji europejskiej do 1952 r.*, [w:] *Prawo i gospodarka Polski po Traktacie Lizbońskim* (2011 — współautor); *Prawa człowieka w nauczaniu Benedykta XVI*, [w:] *Wykorzystywanie człowieka w XX i XXI wieku* (2012 — współautor); *Przestępstwo publicznego propagowania faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa (art. 256 k.k.). Analiza doktrynologiczna wybranych wypowiedzi piśmiennictwa i judykatury. Część ogólna*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” (2012); *Z badań nad pojęciem suwerenności w średniowieczu*, *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* (2012); *O ius puniendi uwag kilka*, [w:] *Varia doctrinalia* (2012); *O wojnie i pokoju*, [w:] *Wojna i pokój. Wybrane zagadnienia prawno-historyczne* (2013 — współautor); *Wielka Wojna i przyczyny jej wybuchu w ocenie Benedykta XV (1914)*, [w:] *Wojna i pokój. Wybrane zagadnienia prawno-historyczne* (2013); *Wokół Traktatu i poza Traktat z Lizbony*, [w:] *Wokół Traktatu Lizbońskiego. Propozycje i postulaty dotyczące prawa i ekonomii Unii Europejskiej* (2013 — współautor).

Od czasu powstania Zakładu, a następnie Katedry Doktryn Politycznych i Prawnych na początku lat 60. XX wieku do roku 2014 ich wszyscy pracownicy oraz przypisani do nich doktoranci opublikowali około tysiąca trzystu prac naukowych w językach: polskim, niemieckim, angielskim, francuskim, rosyjskim, hiszpańskim, portugalskim, holenderskim, ukraińskim, litewskim i węgierskim.

Skład personalny Katedry Doktryn Politycznych i Prawnych od objęcia kierownictwa nad jednostką przez prof. Marka Maciejewskiego przedstawia się następująco: dr hab. Łukasz Machaj, prof. UW (stopień doktora uzyskał w 2006 r., habilitował się w 2012 r.), dr hab. Maciej Marszał, prof. UW (stopień doktora uzyskał w 1999 r., habilitował się w 2007 r.), dr hab. Mirosław Sadowski, prof. UW (stopień doktora uzyskał w 2000 r., habilitował się w 2011 r.), dr Radosław Antonów (stopień doktora uzyskał w 2003 r.), dr Tomasz Scheffler (stopień doktora uzyskał w 2005 r.). W ciągu minionych 14 lat wypromowali się także: dr Ewa Kozerska, dr Piotr Sosiński, dr Maciej Cesarz, dr Grzegorz Haręza, dr Sebastian Ziębicki, dr Jacek Srokosz, dr Piotr Szymaniec, dr Małgorzata Hasiewicz, dr Radosław Wojtyszyn, dr Barbara Pawełko-Czajka, dr Klaudyna Białas-Zielińska i dr Tomasz Chłopecki. Obecnie Katedra ma pod opieką aż 26 doktorantów Studiów Doktoranckich Nauk Prawnych, zarówno stacjonarnych, jak i niestacjo-

narnych, a także kilku doktorantów eksternistycznych. Powstające w Katedrze dysertacje charakteryzują się różnorodnością tematyczną, począwszy od historii myśli politycznej i prawnej w II RP czy prawnych regulacji kwestii mniejszości narodowych, poprzez państwo i prawo w islamie, historię, regulacje prawne i instytucje dotyczące zbrodni ludobójstwa, bioetykę, zagadnienia procesu lustracji w Polsce, myśl anarchistyczną, ideologię polskiego liberalizmu po II wojnie światowej, koncepcje polityczne i prawne tzw. Podolaków, po doktrynalne podstawy odpowiedzialności za zbrodnie międzynarodowe.

W 2013 roku w ramach Katedry powstały dwie pracownie: Pracownia Badań nad Kulturą, Historią, Polityką i Prawem Krajów Europy Środkowo-Wschodniej i Pracownia Badań Praw Orientalnych. Interdyscyplinarna Pracownia Badań nad Kulturą, Historią, Polityką i Prawem Krajów Europy Środkowo-Wschodniej to centrum naukowo-badawcze powołane do prowadzenia badań naukowych z pogranicza prawa, historii, politologii i kulturoznawstwa, związanych ze specyfiką Europy Środkowo-Wschodniej, rozumianej jako obszar rozciągający się pomiędzy Bałtykiem, Adriatykiem i Morzem Czarnym. Pracownia zajmuje się analizą aktualnych zjawisk politycznych, kulturowych i społecznych zachodzących w naszej części Europy. Przez różnorodne formy działalności, m.in. konferencje, panele dyskusyjne, studencko-doktoranckie wymiany naukowe czy publikacje, Pracownia dąży do integracji środowiska badaczy zajmujących się problematyką krajów Europy Środkowo-Wschodniej oraz popularyzacji i rozwoju wiedzy o regionie. Powstała w 2013 roku z inicjatywy dr. hab. Macieja Marszała, prof. UW, który pełni funkcję jej kierownika. Przy pracowni prężnie działa międzywydziałowe studenckie koło naukowe propagujące problematykę stanowiącą przedmiot jej badań naukowych.

Nie mniej aktywna jest Pracownia Badań Praw Orientalnych (PBPO), która stanowi ośrodek analityczno-badawczy zajmujący się zagadnieniami prawa państw szeroko rozumianego Bliskiego i Dalekiego Wschodu, badaniami nad relacjami tego prawa z prawem polskim i europejskim oraz analizą wydarzeń społeczno-politycznych w krajach regionu. PBPO pełni również funkcję forum komunikacyjnego umożliwiającego wymianę doświadczeń i wiedzy między naukowcami, praktykami i przedsiębiorcami zainteresowanymi tematyką prawa Orientu. Prowadzone m.in. przez kilkunastu doktorantów prace naukowe w PBPO obejmują cztery podstawowe obszary badawcze: Japonię — prawo cywilne, karne, rodzinne i konstytucyjne, etykieta biznesowa, społeczeństwo i kultura; Chiny — prawo handlowe i gospodarcze; świat arabski: szariat, prawo karne, cywilne, rodzinne oraz finansowe, rola religii i tradycji, społeczeństwo, organizacja państwowości muzułmańskiej; prawa człowieka: system ich ochrony, sytuacja w państwach regionu. Pracownia powstała z inicjatywy prof. UW dr. hab. Mirosława Sadowskiego, który jest jej kierownikiem. Przy PBPO prężnie działa międzywydziałowe studenckie koło naukowe zajmujące się kulturami Bliskiego i Dalekiego Wschodu. PBPO aktywnie współpracuje z Instytutem Konfucjusza. Prof. Sadowski prowadzi cykle wykładów na temat prawa islamu dla polskich prawników-praktyków w całej Polsce.

## THE HISTORY OF THE DIVISION AND DEPARTMENT OF POLITICAL AND LEGAL DOCTRINES AT THE FACULTY OF LAW, ADMINISTRATION AND ECONOMICS OF THE UNIVERSITY OF WROCLAW (1960–2014)

### Summary

The history of research and teaching on the history of political and legal doctrines at the Faculty of Law, Administration and Economics of the University of Wrocław dates back to 1946. In 1960, Franciszek Ryszka together with Jan Baszkiewicz started organizing the future Department of Political and Legal Doctrines (Katedra Doktryn Polityczno-Prawnych) at the Faculty of Law at Wrocław University. At that time, the historical and legal current of the German studies began to develop at the Faculty of Law. That current, represented by F. Ryszka, K. Jonca, A. Konieczny and F. Połomski, included research on such issues as the state and the law of the Third Reich, the functioning of the Nazi authorities, the history of the Jewish people and the issue of “Endlösung”. The Division of the History of Political and Legal Doctrines (Zakład Historii Doktryn Politycznych i Prawnych), established in 1969 under the direction of Karol Jonca, started a new chapter in Polish studies on the German political and legal thought, especially political parties and movements in the Wilhelmian Empire, the Weimar Republic, the Third Reich, during the Second World War, and also in the post-war Germany. The Wrocław Department of the History of Political and Legal Doctrines soon became a leading research center specializing in the studies on the issues of fascism and Nazism. The establishment of the scientific journal entitled *Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi* [Studies on Fascism and Nazi Crimes] was the culmination of the developing of a research center. The first issue of the Studies, published as part of the *Acta Universitatis Vratislaviensis* series, appeared in 1974. The journal later transformed into one of the most important titles in which all of the major experts on the issues of Nazi crimes and the theory and forms of totalitarianism from Poland, Germany, the United Kingdom, France, Canada, and Ukraine, published their works. The Department of Political and Legal Doctrines (Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych) has been headed by Professor Marek Maciejewski since 2001. Under his chairmanship, the members of the Department still pursue research on totalitarianism and authoritarianism, and conduct research on these currents of the political and legal thought which have the greatest impact on the contemporary social and political life. Among the issues of a special interest we must list liberalism, conservatism, the Catholic social teaching, Islamism, anarchism, the Polish political and legal thought in the Second Republic, and the idea of the European integration, both in historical and contemporary approach.